
LITERATÚRATÖRTÉNET.

AZ ANGOL SZÉPLITERATURA' TÖRTÉNETEINEK' VELEJE A' 16dik SZÁZAD' KEZDETÉTŐL A' 19dik SZÁZAD' ELSŐ NEGYEDÉNEK VÉGÉIG. EICHHORN ÉS WACHLER UTÁN.

I. A' LITERATÚRA ALTALÁBAN.

1. §. Azon körülmények, mellyek az Angolok' egyházi és világi kormányát olly korán megrendíték, egy felől nálok soká, egész' a' 17dik század' végéig, tartó lázadásokat, pártütéseket, gyászos háborukat, 's az országzásban többféle erőszakos 's mindent felforgató változásokat szülének; de más felől a' nemzetnek saját erejű önállóságot 's a' közvéleménynek állandó hatalmat adának. E' körülmények nyomták az angol tudományos műveltségre azt a' bilyeget, mellyet visel, 's mellyel magát megkülönbözteti. A' Nyolczadik Henrik' szeszélyszülte kegyetlenkedése 's haszonkeresése, (1509), 's a' Hatodik Eduard' és Mária' uralkodások alatt (1547., 1553.) a' kormány' hatalmaskodása 's a' nép' lelkiesmérete között támadott kemény és makacs tusakodás a' hatalommal visszaélés' gyűlöletét még közönségesebbé tevő. Erzsébet királyné a' felébredett vallási szabadság' szeretetének 's a' nemzeti önézésnek erejét és hasznát éles eszével általlátá, 's a' műszorgalmat, kereskedést, hajózást, polgári ipart 's önelégedettséget, mellyeken Britániának belső élete 's külföldi tekintete most is alapul, virágzó állapotra emelé, 's alatta a' literatura, melly eredeti irányát szüntelen megtartotta, a' régi Görögök' 's a' nálok már elébb is becsült Olaszok' példányai szerint

ifjui erővel fejledezék. Az illy mélyen meggyökerezett 's a' nemzeti életbe szövődött nézetekkel 's tapasztalásokkal a' Stuartok' házának (1603) egyházi alakba öltözött örökös önkényi hajlandósága öszve nem férhete, 's olly ellentállást okozza, melly 1639ben polgári háboruvá, 1649től fogva 1659ig vérengző vallási vak buzgósággá 's politikai tulságoskodássá vált, 's hosszas kemény küzködések után 1687ben a' most fennálló jeles de drágán vásárlott polgári alkotvány' megalapításával végződött. A' nemzet e' sokba került 's több századok' harcza által szerzett birtokának, melly reá olly jótékonyan hat, egész becsét mélyen érzi.

A' 18dik század' kezdetétől fogva az ekkor erősebb lábra állott literatura 's a' nemzeti élet között a' természet' rende szerént élénk kölcsönös egymásra hatás kezde uralkodni, melly az elsőt igen gazdaggá, 's a' szigorubb tudományok' tekintetében is nagyon becsessé teszi. Az angol tudósok' anyai nyelvökön irt munkáikban majd ősi egyszerűség 's közértelmesség, majd szabadságot mélyen érző erőlelkűség, majd szigorubb komolyság, majd oskolaszabályos hidegvérü gondolkodás, egy szóval angol nemzetiség uralkodik. Ők a' szoros értelmü tudományokban, nevezetesen a' mathesisban, természettudományban 's annak az élet' szükségeire alkalmazásában 's használásában, az orvosi tudományban 's a' theologiában nagyon sok jeles munkákat irtak. Nálók a' nyelvtudomány, kivált a' régibb, a' hivatalviselők' kimiveltetésének alapja gyanánt nézetik. A' történetírásra nézve, mellyet a' nemzet' minden mivelt és kimivelésre szert tehető tagjai nagyon kedvelnek, a' Scotusok valának az újabb időben a' mindenütt jóvá hagyott művészi izlésnek kezdői 's megerősítői. A' földleírás 's a' nemzetek' esmérete akáhol sem bővítettett 's gazdagított nagyobb mértékben, mint az Angoloknál. A' Scotusoknak a' gyakorlati bölcselkedés, 's az országot 's országlást tárgyazo tudományok is nagyon sokat köszönnek. A' tudós oskolák, némelleyeket, kivált Scotiában, kivévén, elrégisedett állapotban vagynak, az ország' dolgaiban résztvetető nyilván-

nos élet pótolja hijányaikat. A' néposkolák csak a' 18ik század' végén kezdettek tökélesülni.

L. Th. Warton History of the english poetry; with notes. London, 1825. 4. kötet. 8.

I. D. Reuss Das gelehrte England, Berlin, 1791. Nachtrag. 1804. 2. kötet 8.; The annual Biography and Obituary. 1819. 'sat. — *I. Nichols* Literary anecdotes of the XVIII. Century. Lond. 1812 'st. 10. darab. 8., és Illustrations 1817 'st. 3. darab 8. — *R. Watt's* Bibl. Brittan. Glasgow. 1818 'st. 2. kötet 4. — Biographia Britannica, or the lives of the most eminent persons, who have flourished in Great-Britain — ed. And. *Kippis*. Lond. 1778 'st. 3. kötet. fol.

II. A' NYELV.

2. §. Az irói nyelvnek, melly noha a' 16dik század' kezdetétől fogva számos régi classicusoknak, 's különösen 1535től fogva a' bibliának is fordítása által a' szorosabban meghatározott szabályosságához közelebb vitetett, még is a' 17dik század' második felében még durva és kemény vala, *Waller*, *Dryden* 's egyebek csak a' most említett század' utolsó tizedeiben adtak nagyobb hajlékonyságot 's kellemesebb hangzást; a' 18dikban pedig *Addison*, *Pope*, *Johnson* 's mások a' tisztaságra 's szabályosságra nézve mindenektől bevett, de a' jelesebb elemekre a' nyelvvel bánás' 's nyelvmivelés' tekintetében békót nem vető törvényeket.

Grammatikák nagy számmal vagynak; legnevezetesebbeket készítettek *Wallis* 1653ban, *Bailey* 1726ban, *Lowth* 1762ben, *Ash* 1767ben, *Sheridan* 1786ban, *Lindley - Murray* 1795ben, 's a' Németek' számára *Wagner* 1819ben.

Szótárokat irtak: *Cooper* (1578ban), *Skinner* (1671), *Bailey* (1728), 's különösen az utolsó számos kiadásokat ért 's nagyon sokszor adatott ki bővítésekkel. De minden szótárokat messze maga után hagyott *Johnson* Sá-

muel' remek munkája, melly 1755ben két foliantban jelent meg, sokszor újra nyomtatott, *Nares* által pedig derekasan megbővítettett. Lásd *Nares Glossary*, *Stralsund*, 1825, 8.; *Horne - Took'*, *Malone'*, *Todd'* 's mások' nyelvtudományi vizsgálódásai is nagyon nevezetesek a' magok' nemében. A' kimondás' törvényeit legjobban szedték rendbe *Sheridan* 1780ban, *Nares* 1784ben, *Walker* 1791ben és *Wagner* 1794ben.

A' scotiai nyelv' szótárai között legjobb *Jamiesoné*, melly 1825ben négy negyedréti kötetben jelent meg.

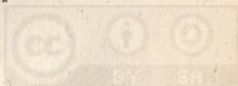
Az irlandi vagy erini nyelv' esmértetése végett *Vallancey* 1782ben grammatikát, *Brien* pedig 1768ban szótárt készítettek 's adtak ki.

III. A' KÖLTÉSSZÉG.

a) Általában 's időrend szerént.

3. §. A' 16dik század' első felében az egyházi dolgok' vitásai annyira elfoglalták az elméket, hogy a' költészség csak igen nehezen gyarapodhaték. A' régiségnek classicusai közül néhány költők fordítottak, 's petrarciai sonettek utánóztattak. A' művészet' ilyen irányzata, mellyhez még az allegorizálás és mythologizálás is járult, Erzsébet' uralkodása alatt folyvást tartta. Ennek uralkodását *Spenser*, 's a' halhatatlan *Shakspeare* dicsőíték.

A' 17dik században azalatt, mig a' vallásbeli vak buzgóság' tulságoskodásai tartottak, *Cowley* és *Waller* a' lyrai, *Milton* pedig a' hősköltészségben példányokká levének. A' polgári csendesség' helyre-állása után *Butler* csipős gunyolódással, *Dryden* oskolaszabályos csinossággal különbözteték meg magokat. Ez utolsónak tekintet a' 18dik században *Pope* meghomályosítá; ennek szabályosságát pedig, melly gyakran egész' a' feszességig ment, az élénk lelkü 's elméjü, szeszélyes *Swift*, a' természetfestő *Thomson*, a' busongva ábrándozó *Young* mérseklék. A' nemzet' eredeti izlése a' költészségben újra felelede; a' költészi önállóság sokkép igyekezett a' maga

jogait fenntartani, 's ez igyekezetnek a' mi időnkben naponként nagyobb sikere tűnik szembe. A' Britannusok' nemzeti költészége leggazdagabb a' balladokban, elbeszélő, rajzoló, oktató, 's gunyoló költészetekben.

A' költészek között időrend szerént legjelesebbek a' következők. A' 16dik században: *Douglas, Dunbar, Lindsey, Scott, Wyat, Surrey, Heywood*, különösen Erzsébet' idejében: *Sidney, Spenser, Fletcher, Sakville, Baldwin, Ferrar, Shakespeare, Daniel, Drayton, Donne, Hall és Browne*; a' 17dik században: *Valler, Cowley, Denham, Milton, Rochester, Butler, Dryden, Pomfret*; a' 18dik században: *Philips I. I., Garth, Parnell, Addison, Prior, Congreve, Gay, Tickel, Sommerville, Pope; Swift, Thomson, Philips Ambrus, Collins, Dyer, Ramsay, Shenstone, Churchil, Young, Mallet, Bruce, Grainger, Akenside, Smart, Gray, Goldsmith, Armstrong, Penrose, Johuson Sámuel, Glower, Logan, Mickle, Burns, Mason, Cooper, Darwin, Beattie, Hayley, Bloomfield, Woolcot*, ki Pindar Péter nevezet alatt esmérletes; 's az amerikai *Barlow*.

A' 19dik század' első negyedében *Southey, Moore, Scott, Byron és Pollok*.

A' 18dik században *Ossian'* munkái, mellyeket *Macpherson* és *Percy* kiadtak, a' régi nemzeti költészet' szeretetét is igen felébresztették. *Chatterton* a' 15dik század' nyelvét és írásmódját utánozta.

S. Johnson Collection of English Poets, 60 kötet 12.

Biographia Britannica, or the lives of the most eminent persons, who have flourished in Great-Britain — ed. *And. Kippis*. Lond. 1778 'st. 3 kötet. fol.

Dodsley Collection of poems by several hands, Lond. 1785, 6 kötet, 8.

The Works of the British Poets, with Prefaces biographical and critical. By Robert Anderson. London 1798, 13 kötet, 8.

Az angol költészeknek *Bell* is egy gyűjteményét adta ki, 1782ben, 109 kötetben 8.

Th. Park Heliconia comprising a selection of engl. poetry of the Elizabethan age. Lond. 1814 'st. 3 kötet 4.

Phil. Sidney (szül. 1554, † 1586) Works, London, 1725, 3 kötet, 8.

Spenser (szül. 1520, † 1596) Works, with illustrations and glossary, by H. J. Todd. London, 1806, 8 kötet, 8.

Ferrars Myrrours for Magistrates, London, 1815, 3 kötet, 4.

Shakespeare (szül. 1564, † 1616) Works by S. Johnson és G. Steevens, published by Reed, London, 1813, 21 kötet, 8. — Lipsiában, 1824, nagy 8ad rétbén.

Fr. Douce illustrations 1807, 2 kötet, 8. — *Drake, Shakspeare* and his times. 1817, 2 kötet, 4. — Shakspeare' német fordítói között legnévezetesebbek *Schlegel A. W., Tieck és Voss J. H.* 1818, 1825. L. *Shakspeare's Schauspiele*, erläutert von F. Horn, Leipzig, 1825, 4 darab, 8.

Cowley (szül. 1618, † 1667) Works with notes by J. Aikin. London, 1802, 3 kötet, 8.

Milton (szül. 1608, † 1674) Poetical works by J. H. Todd. Lond. 1809, 6 darab, 8.

Butler (szül. 1612, † 1690) Hudibras with notes, London, 1819, 2 darab, 8.

Dryden (szül. 1631, † 1701) Works with notes by W. Scott, London, 1808, 18 kötet, 8.

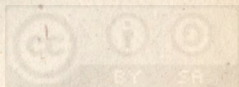
Parnell († 1717) Poems, London, 1770, 8.

Addison (szül. 1672, † 1719) Works, London, 1811, 6 kötet, 8.

Prior (szül. 1664, † 1721) Poems 1779, 2 kötet, 8.

Congreve (szül. 1671, † 1729) Works, Birmingham, 1761, 3 kötet, 8.

Gay (szül. 1688, † 1732) Poetical works, 1806, 2 kötet, 12.

- Tickel* († 1740) Works, 1753, 3 darab, 12.
- Somerville* († 1743) Chase, 1802, és *Hobbinol*, 1813.
- Pope* (szül. 1688, † 1744) Works with notes by Warburton, Warton 'st. Lond. 1806, 10 darab, 8.
- Swift* (szül. 1667, † 1745) Works, published by W. Scott. Edinburgh, 1814, 19 kötet, 8.
- Thomson* (szül. 1700, † 1748) Works, 1788, 3 köt. 8.
- Collins* († 1756) Works, 1797, 8.
- Ramsay* (szül. 1686, † 1758) Poems, London, 1800, 2 kötet, 8.
- Shenstone* († 1763) Works, 1773, 4 kötet, 8.
- Churchill* (szül. 1731, † 1764) Poems with notes, London, 1804, 2 kötet, 8.
- Young* (szül. 1681, † 1765) Works, 1802, 3 köt. 8.
- Smarth* († 1775) Works, 1791, 2 kötet, 8.
- Gray* (szül. 1716, † 1772) Poems, London, 1819, 2 kötet, 4.
- Goldsmith* Poetical and dramatic works, 1791, 2 kötet, 8.
- Armstrong* († 1779) Poems, 1781, 8.
- Johnson Sámuel* (szül. 1709, † 1784) Works, Alnwick, 1816, 12 kötet, 8.
- Burns* († 1796) Works, London, 1817.
- Mason* († 1797) Works, Lond. 1816, 4 kötet, 8.
- Cooper* († 1800) Poetical works, London, 1785, 2 kötet, 8; Life and posthume writings, by Hayley, Chicester, 1806, 4 kötet, 8.
- Darwin* (szül. 1734, † 1802) Poetical works, London, 1806, 3 darab, 8.
- Beattie* (szül. 1735, † 1803) Minstrel and other poems, London, 1816.
- Hayley* (szül. 1745, † 1820) Poems and Plays.
- Woolcot* (szül. 1738, † 1819) Works, London 1816, 4 kötet, 12.
- Barlow* († 1812) Colombiade, London, 1809, 8.
- Southey* Poems, London, 1816, 13 kötet, 12.
- Th. Moore* Works, Lipsia, 1826, 8.

Walther Scott (szül. 1771, † 1833) Poetical works,
London, 1820, 12 darab 8.

Lord Byron (szül. 1787, † 1824) Works, Frankfurt,
1826.

Pollok the course of time. Edinburgh, 1828, 8.

b.) KÜLÖNÖSEN, A' KÖLTÉSZETEK' OSZTÁLYAI SZERÉNT.

A' mese.

4. §. A' mesét az angol költészek még eddig nem a' legfoganatosabb szerencsével művelték. *Gay* annak természetét nem jól esmervén, mesék helyett költészi elbeszéléseket 's allegoriákat adott; *Dennis* jobban felfogta ugyan a' mese' mivoltát, 's la Fontainet vevé példányul, de a' nélkül, hogy annak kellemét, könnyűségét és sokféleképen tetszeni tudó módját elérte volna. *Moore* az asszonyi nemet akarta oktatni 's meséi' alakítására új utat választta; de leleményes észszel ő is, mint a' másik kettő, kevés mértékben birt.

John Gay Fables, Lond. 1755, 8.; és l. §. 3.

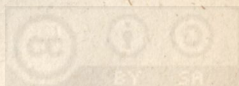
Charles Dennis, Select fables, London, 1754, 8.

Edward Moore († 1754) Fables for the female sex.
London, 1757, 8.

Az elbeszélés.

5. §. *Mallet'* komoly elbeszélései nem emelkednek felül a' középszerűségben. Szerencsésebb vala *Goldsmith*; de *Jerningham'* czifrázatlan, szelid hangú 's gyakran érdekenyítő elbeszélései még felebb becsültetnek.

A' vidor elbeszélésekben az Angoloknál gyakrabban és szerencsésebben tétettek próbák. Már *Chaucer'* regéi a' Canterburi zarándokokról szép egyszerűséggel 's természetiséggel vagynak írva; de csak *Dryden* adá olyanokat, mellyek a' magok' nemőkben remekeknek tartatnak. *Prior'* könnyen 's csendesen folyó elbeszélései is e' költőnek legjobb darabjai közzé számláltatnak; de *Swift* azokat is elme' élénkségére 's a' nyelv' csínosságára nézve jóval felülhaladja.

Dav. Mallet (szül. 1700, † 1765) Works, London 1759, 3. kötet, 8.

Oliver Goldsmith l. §. 3.

Jerningham Poems, London, 1764, 8.

Jefferey Chaucer Canterbury tales. London 1775—79, 5 kötet, 8, és Works, London, 1602. 1711. fol.

John Dryden Fables ancient and modern. London, 1774, 8, és l. §. 3.

Mathew Prior, l. §. 3.

Jonathan Swift, l. §. 3.

Az allegoria.

6. §. Minden szabályoknak eleget tevő allegoriát még eddig sem a' művészségben jártas *Parnell*, sem a' sok jeles talentomu *Pope*, sem az olly igen eredeti elméjü *Swift*, sem az ügyesen utánozó *Lowth* nem tudtak készíteni.

Thomas Parnell, l. §. 3. — *Alex. Pope*, l. §. 3. —

Jon. Swift tale of a Tub. Lond. 1704, és l. §. 3.

Robert Lowth (szül. 1711, † mint londoni püspök 1787) Choice of Hercules.

A' pásztori költészség.

7. §. Az angol költészek a' természetnek 's pásztori világ' egyszerűségének festésében sem érték el még a' tökélyt; *Spenser*' pásztori kalendarioma, melly az első jobb próba volt, reményt ada, hogy a' költészek-től e' nemben jeles munkákat lehetne várni, ha a' nyelv' gazdagodása 's tökélyesülése után hasonló egyszerűséggel 's érzéssel festenek a' pásztori világot. De *Philipps Ambrus*' hat pásztordalai csak néhány helyeken tevének a' műbirálók' kívánatinak eleget, általában pedig sok aljasság találtatik benne; 's *Gay*' pásztori hete, melylyel *Pope*' példája szerint *Philippset* gunyolja, még alacsonyabb 's parasztosabb módon van írva. *Pope* a' képekben 's az előadás' fordulataiban 's a' nyelvben igen urias, *Collins* igen erőtetett 's napkeleties, *Shenstone*

pedig nemcsak a' pásztori életet kevéssé esmeri, hanem kifejezéseiben is igen lyrai emelkedésü és merész.

Edmund Spenser the Shepherds Calendar, l. §. 3.

Ambrose Philipps (szül. 1673, † 1749) Pastoral odes and other poems. London, 1748. 8.

John Gay the Shepherds Week, és l. §. 3.

Alex. Pope Pastorals, l. §. 3.

William Collins Oriental eclogues. London, 1756, 8., és l. §. 3.

William Shenstone Pastoral Ballad, l. §. 3.

Az oktató költészség.

8. §. *Denham*' *Cooperi* halma előszer tört a' rajzó költeményben jobb utat, csakhogy gyakran száraz erkölcsi elmélkedésekbe merült. *Milton* a' vidám és néhez szívüt próbálta lefesteni; de a' vidám szívünek festésébe a' szomorúságnak is sok vonatait vegyítette. *Dyer* ismét visszatére *Denham*' példája szerint a' helyfestésre, 's a' Grongári halmot és Roma' romjait *Milton*' nyelvén nagyon ügyesen rajzoló. De *Thomson* a' természet' hü festésével 's festésének különféleségével Évszakaiban minden elődeit felülhaladá; csak az egésznek elrendelésére, a' pihenő helyeknek kitüntetésére, 's a' verseknek szépen hangoztatására nézve mutatott kevés figyelmet, 's néha még nyelve is homályos. Tökélyesebb, de kisebb terjedelmü is *Goldsmith*' *Elpusztult faluja*, mellyben a' rajzolatok a' természetet hiven mutatják, minthogy a' költész saját tapasztalása után készítette azokat. *Ogilvie* az utolsó ítélet' napját nem rajzolhatta saját tapasztalása után; de ugyanazért képzelődését igenis szabadon hagyta repülni.

A' bölcselkedési jobb költészetek *Waller*' munkáival kezdődnek, mellyekben mindazáltal több a' kellem, mint a' velős gondolat. — *Prior* kivált *Salamonában* igen hosszadalmasan 's egész az unalom-szerzésig bölcselkedik. — *Pope* az emberről írt próbájában 's erkölcsi próbáiban nem annyira nagy bölcselkedőnek, mint jeles költésznek mutatja magát, 's a' bölcselkedési eszméke

művészi ügyességgel tudja érzékiekké tenni. — *Young*' *Éjszakái* egészen új és saját nemű oktató költészetet tesznek, melly tele van eredeti gondolatokkal, magas lyrai repülésekkel, merész képekkel, velős emlékmondásokkal 's tüzes elmélkedésekkel az erényről, vallásról, 's a' vétek' utálatosságáról, úgy, hogy a' munka' becse nem a' szabályosságban, hanem az egésznek gondolatokkal bővelkedésében, pompás járásában 's nagy hatóságában áll. A' művészség' törvényeitől *Akenside* is minduntalan eltávozik a' képzelődés' gyönyöreiről irt költészetében; szakadatlanul 's nagy pazarlással újabb meg újabb csillogó képeket fest, mellyek az olvasónak szükséges pihenést sem engednek. *Ogilvie*' allegorikai költészetében az isteni gondviselésről még nagyobb mértékben vagynak öszvehalmozva a' képek, hasonlatosságok és festések. — *Hayley* elbeszélést, allegoriát 's oktatást igyekezett különös tervű költészetében egy egészszé alakítani. — *Pye* ismét visszatére az oktató költészet' szokott formájához, de úgy, hogy munkáját inkább rajzoló, mint oktató költészetnek lehet tartani.

A' brittus nemzet' komoly elméje különösen megszerette a' tudományi 's művészégi oktató költészetet, 's olyan tárgyakat is választta, mellyeknek szárazsága miatt a' szerencsés kidelgozás csaknem lehetetlennek tartathatik, úgy, hogy gyakran kevesebbé lehet a' munka' tökéletlenségét csudálni, mint azt, hogy rajta még csak annyi költészi érdem is találtatik. A' művészégi dolgozatok' egy része az *aesthetica*' némelly fontos részeivel foglalatoskodik. Gróf *Roscommon* a' fordítás' mesterségét adja elő alkalmas csinos versekben, 's nemes, férjfiás és szivre ható hangon. Herczeg *Buckingham*' próbája a' költészetek' különféle nemeiről jóval kevesebb becsü és sok helyeken unalmas is. Ellenben *Pope*' próbája a' kritikáról valóságos remek 's minden efféle munkákat felülhalad az angol literatúrában. Mert *Hill*nek a' színészségről, 's *Hayley*nek a' festészségről, történetírásról, 's költészségről irt versezeteiket vele öszvehasonlítani sem lehet. *Darwin*' *Füveskert- és termé-*

szet' *temploma* című munkái a' szebb oktató költészetek közzé tartoznak.

Az angol oktató költészség' egy másik osztálya még gyárokat 's kézi műveket is vett tárgyul. *Philipps* az alma-must' készítéséről irt; 's noha e' tárgy költészi kidolgozásra egészen alkalmatlannak látszik lenni, mégis olly jelesen van kidolgozva, hogy a' műbírálok e' munkában nem tudtak egyebet gáncsolni, hanem csak azt, hogy rímetlen versekben készült. Mindazáltal utána *Mason* is rímetlen jambusokban készítette a' kertész-ségről irt munkáját, 's dicséretet is, gáncsolást is *Philipps*-szel csaknem egyenlő mértékben aratott. Sokkal szerencsétlenebbül választották *Somerville* a' vadászatot és vadászkutyákat, *Dyer* a' gyapjat 's a' gyapjával kereskedést, és *Grainger* a' czukornádat 's a' czukorfőzést, tárgyoknak. E' költészek is a' száraz tárgyat több helyeken ugyan szerencsésen kellemessé tudták képek és hasonlatosságok' által tenni; de munkáik' egésze mégsem lehetett elegendőképen gyönyörködtető. *Armstrong*' oktató költészete az egészség' fenntartásának mesterségéről, mind tartalmára mind költészi nyelvére nézve legérdekesebb.

John Denham (szül. 1615, † 1668) *Coopers Hill Works*. Lond. 1684. 8.

John Milton l' Allegro és il Penseroso, l. §. 3.

Alex. Pope Windsor - Forest, l. §. 3.

John Dyer (szül. 1700, † 1758) *Grongar - Hill és the Ruins of Rome*.

James Thomson the Seasons. Lond. 1778, 8. l. §. 3.

Oliver Goldsmith the deserted village, l. §. 3.

Ogilvie Day of Judgment. London, 1758, 4.

James Beattie, l. §. 3.

Edmund Waller (szül. 1605, † 1687) *divine Poems*.

l. Works published by Fenton. Lond. 1744.
by Stockdale. Lond. 1772. 8.

Matthew Prior, *Alma or the progress of Mind; Solomon on the vanity of the world*, l. §. 3.

- Alex. Pope* Essay on man; moral Essays. 1. §. 3.
Edward Young the Nightthoughts 1. §. 3.
Marc Akenside (szül. 1721, † 1770) the Pleasures of Imagination. Lond. 1754. 8. 1. Works, London 1772, 4.
John Ogilvie the Providence, an allegorical Poem. 1764. 4.
William Hayley the Triumphs of Temper 1781. 4. 1. §. 3.
Henr. James Pye, the progress of refinement. — 1783. 4.
D. John Armstrong the Oeconomie of love, 1. §. 3.
Wertworth Dillon Earl of Roscommon (szül. 1633, † 1684) Art of translating, 1. Poems. London. 1717. 8.
John Sheffield Duke of Buckingham (szül. 1649, † 1721) Essay on poetry. Works. Lond. 1753. 2. kötet, 8.
Alex. Pope Essay on Criticism. Lond. 1709. 8. és 1. §. 3.
Aaron Hill (szül. 1685, † 1750) the Art of Acting, 1. Works. Lond. 1753. 4. kötet, 8.
William Hayley Essay on Painting; Essay on History; Essay on epic Poetry, 1. §. 3.
John Philipps (szül. 1676, † 1708) the Cyder. Lond. 1704. 8.
William Mason (szül. 1726) the english Garden, 1772—1781. Ed. 2. with commentary and notes by W. Burgh. Lond. 1785. 8.
William Somerville 1. §. 3.
John Dyer the Fleece. Lond. 1757. 4.
D. James Grainger the Sugar-Cane. Lond. 1764. 4.
D. John Armstrong the Art of preserving Health, 1. §. 3.
Darwin botanic garden és temple of nature 1. §. 3.

A' gunyirat. Parodia.

9. §. Gróf *Rochester*, ki az emberi esztelenségeket Horác' módja szerint szabad 's vidám finomsággal, 's gyakran csintalanul is feddi, előszer ada a' költészi gunyiratban jó példát; mert *Donne'* korábban irt hat gunyköltészetin még meglátszik a' társalkodási élet 's a' költészi nyelv' akkori durvasága. Feledékenységbe is mentek volna azok már régen, ha *Pope* hármat közülök újra ki nem dolgozott 's mesteri ügyességgel készített horáczi utánzásai közzé fel nem vett volna. *Pope* után csak *Swift'* eredeti jeles szeszélyü, könnyen folyó, kellemes hangzásu 's csinos versezetü munkáit lehet e' nemben a' legjobbak közzé számlálni; mert *Young'* gunyköltészetiben felesleg sok az epigrammi elmesség. *Churchill* igen keserüen vagdalózik, gyakran személyeskedésekre is vetemedik. *Johnson'* gunyiratai pedig szabályosak ugyan, de nem birnak semmi kitünő tulajdonsággal is.

Azonban minden gunyirók között tagadhatlanul *Swiftet* illeti az elsőség, ki prosában nem csak igen velős, hanem igen sok gunymunkákat is adott, 's az idejebeli történetek felett különféle formáu 's alaku előadással, a' legelmésebb ötletekkel, velős rövidséggel, világos és csinos nyelven enyelgett.

A' parodiában *Philipps* egy egészen eredeti 's nagyon jeles darabot irt, melly még eddig pár nélkül van a' maga nemében.

John Donne (szül. Londonban 1574, † 1631) Poems. Lond. 1628, 8. és 1719. 12.

John Wilmot Earl of Rochester (szül. 1647, † 1680) Works. Lond. 1710. 1752. 1758. 8.

Alex. Pope 1. §. 3. — *Edward Young* the universal passion 'st., 1. Works. §. 3.

Charles Churchill 1. §. 3. — *Samuel Johnson* 1. §. 3. — *Jonathan Swift* 1. §. 3.

John Philipps the splendid Shilling, 1. Poems. London 1715. 1726. 1776. 8.

A' költészi levelek.

10. §. Valamit *Pope* költészi levelekben irt, mind-az nagyon csinos és szép költészi nyelven 's ügyes művészi tollal van dolgozva. *Gay* nagyon hideg és egyforma; 's *lord Lyttleton* nagyon érdektelen; *Hayley* még legközelebb járul *Pope*hoz.

Alex. Pope moral epistles, l. §. 3. — *John Gay* l. §. 3.

George Lord Lyttleton (szül. 1709, † 1773) Works. Lond. 1774. 4.

William Hayley l. §. 3.

Az elegia.

11. §. *Shenstone* a' házi boldogságról, a' nyugalomról 's a' kevéssel megelégedésről inkább komolyan, mint busongva ömledező érzéseit 's elmékedéseit nevezzi elegiáknak. *Gray* ezeknek természetét jobban eltalálá, noha már előtte *Hammond* is *Tibullus*' szerencsés követőjének lehet tartani. Ezen két jeles elegiárok mellett *Beattie* is helyesen kifejezett igaz érzéseit tisztességes helyet érdemel; mellyre *Jerningham* is számot tarthatna, ha kivált nyelve igen szenvedélyes, 's verselése nagyon darabos nem volna.

William Shenstone l. §. 3. — *Thomas Gray* l.

§. 3. — *John Jerningham* l. §. 5. — *James*

Beattie Original Poems and translations 1760.

8. Poems on several occasions. 1780.

James Hammond (szül. 1710 körül, † 1779) Love-Elegies. Lond. 1744. 4.

A' heroidák.

12. §. A' heroidák' régibb írói között *Drayton* a' kedvességet, mellyet nyert, nem annyira költészetei' jelességének, mint annak a' körülménynek köszönhetette, hogy azoknak hősöket és hősnéket az angol történetekből választott, 's így nemzeti érdeket adott. *Fenton* csak *Ovidius*nak egy általa fordított heroidájára készi-

te feleletet. *Pope* vala az első, ki *Heloisenak* *Abelard*-hoz intézett nagy becsü levelével a' költészség' e' nevében igaz remeket ada; mellyre egy újabb költő *Warwick* *Abelarddal* feleltete, de a' felelet koránt sem olly szerencsés, mint kívánni kellene. *Hervey Fontenelle'* módját utánozza; *Jerningham'* heroidái pedig minden megkülönböztető bélyeg nélkül vagynak.

Michael Drayton (szül. 1573, † 1631) England's

Heroical Epistles l. Poems, London, 1619. fol.

Elyah Fenton († 1730) Poems, London, 1717.

Thomas Warwick (1785 körül) *Abelard to Eloisa*.
London 1785. 4.

Lord Hervey Epistles in the Manner of Ovid, l.
Dodsley' gyűjteményét, l. §. 3.

Alex. Pope l. §. 3. — *John Jerningham* l. §. 5.

A' lyrai költészség. Balládok.

13. §. A' hymnuszban *Cowley* töré meg előszer az utat, mellyen utána *Prior*, *Thomson*, *Akenside's* *Gray* is jó szerencsével járának.

Az egyházi énekek' készítésében *Watts* csaknem egyedül maga lett nevezetessé, vagy legalább híressé.

A' fennséges odában leginkább *Dryden*, *Pope*, *West*, *Gray*, *Ogilvie*, *Hayley* és *Warton*; a' bölcselkedésiben *Collins*, *Shenstone*, *Akenside* és *Carter* kisasszony; a' könnyü énekekben pedig *Cowley*, *Dryden*, *Prior*, *Shenstone*, *Warton*, *Waller*, *Granville*, *Jenyns*, *Percy*, *Aikin*'s ennek testvér huga, *Barbauld*, szerzenek magoknak előkelő hirt's nevet.

Minthogy a' lovagok' idejében élt költészekből sok balládok maradtak fenn, azoknak utánozására az újabbak közül is sokan adák magokat, kik közül *Tickel*, *Gay*, *Mallet* és *Percy* különösen említést érdemelnek. Kivált az utolsó a' *Shakespeare'* és *Johnson'* munkáikban találtató régi énektörédekekből sok új balládokat készíte.

- Warton († 1792) Works, London 1777. 8.
- Miss Elisabeth Carter (1760 körül) Poems, Lond. 1762. 8.
- George Granville, utóbb lord Landsdown (szül. 1667, † 1735), munkáit lásd Johnson' gyűjteményében. — *Mallet* I. §. 5.
- John Aikin Miscellaneous Pieces in Prose, 1773, 8. Altenburg 1775, 8.
- Anna Laetitia Barbauld (1773 körül) Poems, 1773, 4. A' többiek' munkáit lásd §. 3. — *Ogilvie* I. §. 8.
- A' lyrai költészetek' és balládok' gyűjteményei között nevezetesebbek a' következők: Collection of Songs by Th. d'Ursey. London 1718, 6 köt. 8.
- Aikin's Essay on Song-Writing, with a Collection of English Songs. ed. 2. Lond. 1774, 8.
- Collection of Poems of several Hands (by Dodsley) Lond. 1758, 6 kötet, 8.
- Nichols a select collection of Poems. Lond. 1780, 6 kötet, 8.
- Dr. Percy's Reliques of ancient english Poetry. Lond. 1765, 3 köt. 8. ed. 3. 1775.
- Evans's old Ballads. London, 1777, 2 kötet, 8.
- A. Ramsay's Thea-Table-Collection. Lond. 1760, 8.
- A' cantate vagy énekköltészet.*
14. §. Minthogy az angol nyelv az éneklésre kevéssé alkalmas, 's ahhoz képest a' nagy hangászok nem kívánták talentumaikat énekköltészeteken gyakorolni, azért a' költészek is nagy részént idegenek valának az efféle munkák' készítésétől. Mindazáltal a' nemzetnek szokása lévén bizonyos jeles napokat, p. o. Caecilia' 's újesztendő' napjait hangszáással 's énekléssel innepelni, ez által néhány költészek az illy ünnepélyes alkalmakkal a' dolgozásra buzdítottak 's remekműveket is készítettek. Illyenek Sándor' ünnepe *Dryden*től, *Congreve*' hymnusa a' harmoniára, *Pope*' odája a' hangszáásra, és többrendbeli énekköltészetek *Priortól* és *Wartontól*.
- Dryden*', *Congreve*', *Pope*', *Philipps*' és *Warton*' mm. I. 3. 7. 13. §§b.

Az epigramma.

15. §. Ha az epigramma alatt a' régiek szerént olly rövid énekecskéket értünk, mellyek csak egyes eszmét vagy érzetet fejeznek ki, ugy az angol literatura epigrammákból nem lát szükségét; de ha elmés meglepéssel végződő ötleteket értünk, ugy az Angolok a' költészség' ezen nemében nem nagyon bővelkednek, 's a' legjobb darabokat *Heywood*, *Waller*' és *Prior*' munkái között kell keresni.

John Heywood (Londonból, † 1565) Works, London, 1576, 4.

Edmund Waller (szül. 1605, † 1687) Poems, Lond. 1745, 8. — *Prior* l. §. 3.

Epigrammák' gyűjteménye: *The Festoon, or Collection of Epigrams ancient and modern.* London, 1765. 8.

A' költészi beszélgetés.

16. §. A' költészség' ezen nemében egyedül lord *Lyttleton* jeles, kinek halotti beszélgetései mind tartalmokra mind formájokra nézve nagy dicséretet érdemelnek. Egy nevetlen nem egészen szerencsétlenül utánozta őt.

George Lord Lyttleton (szül. 1709, † 1773) Dialogues of the Dead. ed. 2. London, 1760, 8. — Works, 1776. 3 kötet. 8.

Anonymus, 17 New Dialogues of the Dead. Lond. 1762. 8.

A' hősköltészség.

17. §. Ebben a' legrégebb jó izlésű próba *Spenser*' *Tündérrályné*' című allegorikai lovag-hős költészete volt, melly több rendbeli lovagi történetek' öszvegyűjtése 's egymás mellé helyezése által allegorikai személyek' alakja alatt erényeket igyekezett ajánlani. Ha szintén e' munka az egészre nézve nagyon szabályatlan 's rendetlen is, mégis a' szerencsésen kigondolt, sok költött

történetekért, néhány nagyon szerencsés költészi rajzolatokért és igen kellemes hangzatu versekért nem kevés beccsel bir.

Milton' nagy elméje a' komoly hősköltészségben új pályát nyitja. Jóllehet az *Elvesztett paradicsom*' tárgya nem egészen szerencsésen van választva, 's kidolgozásában sincsenek minden hibák elkerülve, — mégis nagyon diszes és fő helyet érdemel az az újabbak' hősköltészetei között; mert különféle, szerencsésen költött események, fenséges gondolatok szépen hangzó versekben vagynak előadva; melly becses tulajdonságok e' költő' *Visszanvert paradicsom*ában hasonló mértékben hijában kerestetnek.

Glover azt hitte, hogy *Leonidas*ában 's *Athenais*ában a' hősköltészethez megkívántató csudálkozást csupán igaz történetek' hiv elbeszélése, költészi nyelvének felemelkedése és kellemesen hangzó versei által minden költött események nélkül is elegendő mértékben felébrésztheti. *Wilkie* is ennek példáját akarta az *Epigoni*ásban követni; de példányánál több tekintetekben jóval hátrább maradt.

Az első víg hősköltészet az Angoloknál *Butler*' *Hudibrasa* volt, mellyben az akkori independensek' valási és politikai ábrándozásai tétetnek igen elmésen nevetségessé. A' *Hajfürtrablás* és a' *Duncias* egészen más nemű két víg hősköltészet *Popetól*; az első vidáman 's nagyon finom módon csufol némelly asszonyi esztelenségeket; a' másik egy nyomorult könyvirót tesz erős gunyolódással nevetség' tárgyává. A' *Szegények' patikája* *Garth*tól kevesebb érdemmel bir; de ha szintén az illedelem 's a' költészség' szabályai ellen több hibákat követ is el, mégis mind a' költészi nyelv', mind a' verselés' szépségével dicsekedhetik.

Spenser 1. §. 3. — *Milton* 1. §. 3.

Richard Glover (szül. 1712, † 1785) *Leonidas*. London. 1770. 2 darab, 8. — *The Athenaid*, Lond. 1788; 2 darab, 12.

William Wilkie, *The Epigoniad*. Lond. 1759. 12.
Addison 1. §. 3. — *Butler* 1. §. 3. — *Pope* 1. §. 3.
Sam. Garth († 1718) *the dispensary*. Lond. 1710. 8.

A' színjáték általában.

18. §. A' regényes, nemzeti önállóságra gyorsan szertő színjáték vallási titkokkal 's erkölcsi szabályokkal foglalkozó 's elő-, közép- és utójátékokkal öszvekapcsolt darabokból fejlődött ki. — *Erzsébet'* uralkodása alatt a' régi classicusok' fordításai 's utánozásai, valamint az eredeti színjátékok is megszorodtak, 's az utolsók kitűnő népszerűséget 's nemzetiséget vettek magokra. A' játékszin' számára nem kevés költészek dolgoztak, 's a' játékszini multságok naponként uralkodóbbakká lettek. Már 1570 — 1629ig 17 nyilvános és szabadalmas játékszin nyitattott; ide nem számlálván azokat, mellyeket némelly nagyok a' magok' udvaraikban állítottak fel.

Illyen készültek után jelent meg az ujabb időkbeli költészség' alkotója 's alakítója, *Shakespeare*, ki a' természettől nyert elmébéli tehetségekkel 's gazdag képzelő erővel hazájának, hazája' történeteinek, minden idők' és nemzetek' tapasztalásainak, 's különösen sok régi regéknek esmeretét nagy mértékben párosítván, a' maga idejének, mellyben az ó és új között kemény harc folyt, 's mellyen az ő magas lelke felülemelkedett, nagy jelentőségét élénk észszel felfogta; költészetein a' világnak mutat, jelent és jövendőt általölölő nézeteivel dolgozott, azokban mind a' belső ember' titkait, mind a' külső élet' körülményeit mesteri kézzel rajzolta, 's rajzolatiba a' nagyot és kicsinyt, a' jót és rosztat, a' komolyt és a' tréfást épen ugy elegyítette, mint a' valóságos világban elegyülve vagynak; mind a' realismusnak mind az idealismusnak egyiránt igazságot szolgáltatott, 's magát mindenütt szabályoktól és példányoktól függetlennek, 's nyelven és tárgyakon uralkodónak mutatta. Őtet sokan próbálák utánozni, de habár némellyek ezek közül ideigleni kedvességet nyertek is, hal-

hatatlanságában egy sem osztozhatott vele egyenlőképen. Az 1648 körül a' szigorú vak buzgóságu puritánusok által a' játékszínek nagyrészt bezárattak, de a' restauratio után 1660ban ismét kinyitattak, 's ettől fogva kezdődött a' színjátékok' általánosabb megjobbítása; 's ettől fogva választottak el a' szomorú- és vigjátékok szorosabban egymástól.

R. Dodsley, collection of plays by ancient authors, published by Jos. Reed, Lond. 1780, 12 köt. 8.

Old plays, being a continuation of Dodsley's collection, London, 1816, 6 kötet, 8.

The old English drama, London, 1824 'st. 8.

The Origin of the English drama by Thom. Hawkins. Oxford, 1773, 3 kötet, 8.

Benj. Victor's history of theatre of London and Dublin from the year 1730 to the present time. London, 1772, 2 kötet, 12.

A' vigjáték.

19. §. A' vigjátékokban *Shakespeare*, *Johnson*, *Beaumont* és *Fletcher* a' színészség' szabályaiból csufot üztek, 's az utánok következett költészeknek is szokásokká tették a' szabályokat kevesebbre becsülni, mint kelene. *Shakespeare*' elrégisedett erkölcsöknek 's emberi minémüségnek mesterkéletlen 's tudóságtalannak látszó rajzolásánál az emberi természet' esmeretében nagy jártaságot mutat, 's azzal nagy mértékben gyönyörködtet; 's *Beaumont* és *Fletcher*, ha szintén az egészszel olly mély behatást nem tudnak is tenni, a' finom és művelt írásra 's az asszonyi characterek' és szívreható helyzetek' festésére nézve őt felülhaladták. Ellenben az elavult erkölcsöket és időket rajzoló, lassu elmességü, tudós *Johnson* nem képes szabálytalanságát semmi különös jelességü költészi tulajdonsággal is kipótolni, 's minden érde-me csak az, hogy a' britanniai játékszín' szebb alakba öltöztetését ő is elősegítette.

A' restauratio után az erkölcsök Angliában, különösen II. Károly' bujálkodással teljes udvarában nagyon elfajultak; 's a' játékszinek szelvében erkölcstelenségeket mutattak. *Otway*, *Fraguhar* és *Vanbrugh* különösen nagy mértékben hizelkedtek az uralkodóvá lett romlott izlésnek.

Congreve ismét visszatért a' jobb erkölcsök' festéséhez, csak azt kell óhajtani, hogy vajha játékaiban a' cselekvések élénkebbek 's az elmés és velős bölcsmondások kevesebbek volnának. *Steele* 's utána *Wicherley*, *Collmann* és egyebek ennek módja szerint dolgoztak, 's majd jobb, majd rosszabb színjátékokat készítettek.

Footé az újabbak között egészen új időszakot kezdé némelly különös bohózáti játékkal, mellyeket vigjátékok helyett ada, 's mellyek minden érdemeket csupán elmés characterfestésekben 's néha csipős gunyolódásban keresték.

Egyéb angol vigjátékirók a' mi időnkben többnyire csak középszerű becsü portékákat árultak. *Cibber* azt hitte ugyan, hogy jeles lehet, ha csupán a' szabályokra és arra vigyáz, a' mi a' nézőkre első tekintettel nagy behatást csinál; de *Pope* azt felelte neki Dunciasában, hogy hibásan vélekedik. *Garrick* minden hírét 's dicsőségét játzsági ügyességének köszönheté, nem darabjainak, mellyek nagyon középszerűek. *Cumberland*, minthogy nagyon sietve dolgozott, nem leheté más, mint a' szempillantat' költésze, ha szintén hibái azért elnézettek is, minthogy a' nagy világ' szokásait szerencsésen rajzolta. *Murphy* csak külföldi eredeti munkákat plántált által alkalmas jó foganattal az angol földre. *Sheridan* a' legújabb költészek között még legszerencsésebben dolgozhaték a' játékszín' számára, ha a' színészi pályát a' politikaival fel nem cserélte volna.

Shakespeare I. 3. §.

Fr. Beaumont (1585, † 1615), — *John Fletcher* (szül. 1576, † 1625) the Plays of Beaumont and Flet-

- cher. London, 1780, 10 kötet, 8. Works, by Weber, 1812, 14 kötet, 8.
- Benjamin *Johnson* (szül. 1575, † 1637). Szerzője ez esmeretes népdalnak: *God save the king*. Works, by W. *Gifford*, 1816, 9 kötet, 8.
- Dryden* I. 3. §.
- Thomas *Otway* (szül. 1651, † 1685) the Plays. Lond. 1768, 3 kötet, 8. és Works, by Thomas *Thornton*, London, 1713, 3 kötet, 8.
- Fraguhar* (szül. 1678, † 1707) Plays. London, 1734, 2 kötet, 8.
- Congreve* I. 3. §.
- Sir *Richard Steele* (szül. 1676, † 1729) the Plays, 1723, 8.
- William *Wicherley* (szül. 1640, † 1715) the Plays, 1713, 8.
- George *Colman* (szül. 1730) the Plays. London, 1777, 4 kötet, 8.
- Samuel *Foote* (szül. 1719, † 1777) Plays, 1809, 2 kötet, 8.
- Rich. *Cumberland* (szül. 1732, † 1811) Posthumous dramatic works, 1813, 2 kötet, 8.
- Colley *Cibber* (szül. 1671, † 1757) the Plays. London, 1758, 4 kötet, 8.
- David *Garrick* (szül. 1716, † 1779) Works, 1798, 3 kötet, 8.
- Arthur *Murphy* († 1805) Works, 1786, 7 kötet, 8.
- Richard Brinsley *Sheridan* (szül. 1752, † 1816) Works, 1821, 2 kötet, 8.

A' szomorujáték.

20. §. Minden újabb szomorujátékírók között legelső helyet foglal el *Shakespeare*, ez a' ritka nagyságu 's erejü elme. Noha ötöt *Beaumont* és *Fletcher* a' szabályosságban 's a' beszéd' csinoságában felülhaladják, mindazáltal a' kifejezés' erejére 's a' characterfestésre nézve tőle messze elmaradnak, 's nem annyira a' szívet, mint a' képzelést foglalatoskodtatják. E' kettőnél *Johnson*

ismét jóval hátrább marad hideg szóengésével 's haszon-
 talan tudós piperéjével. Közelebb járult hozzájuk' a' le-
 leményességre 's a' terv' ügyes kidolgozására nézve *Mus-*
singer; jóllehet az sem tudott darabjainak olly becset
 adni, melly nekik tartós életet szerezhett volna. Az
 utóbb következett költészek között kevesen emelkedtek
 a' szomorujátékban a' jelességnek valamely magasabb
 fokára. *Otway* a' szenvedélyeket ugyan nagyon ügyesen
 tudta felgerjeszteni, 's megmutatta, mi kívántatik a' pol-
 gári szomorujátékokhoz; de terveinek mind kigondolá-
 sában, mind kidolgozásában sok a' hiány. *Lee* nem mi-
 velte jól ki talentumait, 's lelkesedése 's heveskedése ál-
 tal sokszor igen elhagyja magát ragadtadni. *Rowe* az
 értelmet fenszemes gondolatokkal 's a' fület szép versek-
 kel 's ékes írásmóddal tudja gyönyörködtetni, de csak
 egyes jelenésekben kedvelteti magát, különben is sza-
 bálytalan 's a' caractereket nem festi illendő határozott-
 sággal. *Addison*' Catojában a' gondolatok' igazsága 's
 szépsége, 's a' beszélgetés' helyessége, 's *Thomson*' szo-
 morujátékiban a' tökélyesen ékes nyelv csudálkozást ér-
 demel 's nagy talentumokra mutat; de mind a' két köl-
 tésznel nagy hiba az, hogy a' cselekedet igen lassan ha-
 lad előre, 's csaknem minden menetel nélkül látszik len-
 ni. *Congreve*' *Gyászoló menyasszonya* egy ideig csudál-
 tatott, de most csak középszerűnek tartatik; *Young*'
 szomorujátékai, mellyek mindenkor öngyilkossággal vég-
 ződnek, balsikerűek; *Lillo*' nyelve igen virágos és cifra,
 's azért az igaz szenvedélylyel öszve nem férhető.
Hill a' szenvedélyeket nagyon dagályosan fejezi ki;
Brooke' és *Horne*' legjobb darabjaik is tökéletlenek, ha
 szintén benne itt-ott szép helyek találatnak is; *Glover*'
 próbái hideg szóharsogtatásból állanak; *Cumberland*'éi
 pedig csak némelly részeikben vagynak jól dolgozva.
 Legkevesebb gáncs érte *Moore*' *Játszóját*, melly sokkép
 utánoztatott és néhány újabb nyelvekre is fordítottatott.
Murphy és *Ainslie* is a' legújabb időben csinos darabo-
 kat adtak.

Shakespeare l. 3. §. *Beaumont, Fletcher, Johnson, Otway, Congreve, Cumberland, Murphy,* l. 19. §.

Nathanael Lee (szül. 1657, † 1692) *dramatic Works.* London, 1734, 3 kötet, 8.

Nicolas Rowe (szül. 1673, † 1718) *Plays,* London, 1764, 2 kötet, 12.

Addison, Thomson, Young, l. 3. §.

George Lilla (szül. 1693, † 1739) *Works.* London, 1810, 2 kötet, 12.

Aaron Hill l. 8. §.

Henry Brooke († 1783) *Works,* 1778, 4 kötet, 8,

Glover l. 17. §.

Az opera vagy daljáték.

21. §. Énekkel sőt tánczszal is egyesített színjátékok az Angoloknál már az izlés' hajnalásakor divatoztak; *Shakespeare*nek több darabait muzsika és ének szakasztja félben; 's az allegorikai színjátékok is muzsikából, énekből és tánczból állottak. Mindazáltal a' komoly opera soká nem akart sikerülni.

Az első, melly e' nevet megérdemli 's Londonban 1674ben játszatott, a' francia nyelven irt *Ariadne* volt, mellyet *Cambert* tett muzsikába. De nem sokára 1698-ban az olasz opera 's hangászat esmeretessé lett, 's a' francia operáknál feljebb becsültetett, 's az Angoloknak minden külföldi iránt uralkodó idegenkedések mellett is egész' a' legujabb időkig divatban maradt.

Alig esmerkedtek meg az Angolok 1674ben a' francia operával, *Dryden* már 1676ban angol nyelven készített két darabot, mellyekben a' beszélgetést hangászattal kísért éneklés szakasztotta félben. Minthogy ezek nem olasz szabásu operák valának, nem sokára azután néhány olasz darabok fordítottak angolra, Angolok által készítették hozzá hangászatok 's angol énekesnek által énekeltek el. Az illy olasz szabásu operák rendkívül nagy kedvességet nyertek. *Addison* eredeti angol operát irt *Rosemond* czim alatt, de melly a' közönségnek kevésbé

tetszett. Szerencsésebb vala *Gay*' pásztori daljátéka, a' mit a' költész részszerént saját érdemének, részszerént *Händel*' hangászatjának köszönhetett. *Gayon* kívül az újabb időkben *Sheridan* is megkülönbözteté magát a' daljátékban. De általjában e' költészetben kevés angol költészek tettek próbákat.

Az olasz operetta Angliában a' 18dik század' kezdetében lett esmeretessé. *Gay* olyan szándékkal, hogy hazáját ennek szeretetétől elidegenítse, *Koldus' operája* czim alatt adott ki egy darabot, melly 1727ben rendkívül nagy tapsolással fogadtatott, 's egymás után 63 estvéken játszatott el. *Bickerstaffe'* két vig operái is nagy kedvességgel fogadtattak, kevesebbel *Lilla' Sylviája* 's *Fielding* és *Coffey'* dalbohózataik.

Dr. *Burney's* general History of Music.

The lyric Muse revived in Europe, Lond. 1768, 8.

R. *Cumberland* Britan. Drama etc. 1817. 'st. 14 kötet, 8.

Th. *Dibdin* London Theat. London, 1815 'st. 26 kötet, 12.

Isaak Bickerstaffe Love in a Village, 1762, 8.

Charles Coffey the Devil to pay, és the merry cobbler. London, 1731, 8.

Addison 1. 3. §. — *Gay* 1. 3. §. — *Fielding* Dramatical Works. London, 1745, 2 kötet, 8.

IV. A' PROSA ÁLTALÁBAN.

22. §. A' prosa a' 16dik században eleinten fordítások és sok elbeszélések által alakittatván, Erzsébet' uralkodása alatt bizonyos kerekdedségre 's erőre tett szert, mint ezt *Sidney'*, *Shakespeare'*, *Wright'*, *Raleigh'*, *Daniel'*, *Cherbury'*, *Drummond'*, *Spottswood'* munkái bizonyítják.

Miután a' polgári zenebonák által az elmélkedésre szabadabb mező nyittatott, a' prosa még inkább gyarapodott, a' mi *Cowley'*, *Milton'*, *Butler'*, *Hobbes'*, *Harrington'*, *Algernon'*, *Sidney'*, *Whitelocke*, *Clarendon* írásiból kitetszik; mindazáltal a' prosával még ekkor

majd pöffedség, majd aljasság vala elegyedve. Gróf *Roscommon* e' hiányt látván, 's az olaszországi *Crusca* törekedéseit esmervén, az angol nyelv' kimivelése végett egy tudóstársaságot akart alapítani; de őtet ebben a' halál meggátolá. Utána *Swift* igyekezett e' szándékot végrehajtani; de ő sem boldogulhatott. — Innét az következett, hogy az angol nemzet a' nyelvmivelésre nézve teljes szabadságban maradt, 's az utóbbi jó prosát egyedül némelly nagy talentumu férjfiaknak köszönhetette, kik az angol nyelvben feltaláltató kincseket nyelvmivelő tudóstársaság' grammatikája 's szótára nélkül is okosan 's mesteri ésszel tudták használni. Illyenek voltak *Tillotson*, *Locke*, *Temple*, *Shaftesbury*, *Addison*, *Swift*'s egyebek. Valamint e' jeles nyelvmivelőknek a' biblia' fordítása a' nyelvre nézve törvénykönyv gyanánt szolgált, úgy az ő munkáikat az utánok következett írók törvénykönyvek gyanánt nézték, 's nemcsak őket elérni, hanem a' kifejezés' és beszéd' szabályosságára, tisztaságára 's természeti ékességére nézve felülhaladni is törekedtek. E' törekedésben a' nagyobb elmék annál könnyebben czélt értek, mintbogy az angol tudósok többnyire csak anyai nyelveken szoktak könyveket írni. E' szerint az angol nyelv' kimivelését a' nemzet' minden jobb írói segítették előmozdítani. Innét van az, hogy e' nyelv apródonként arra a' tökélyre jutott, melylyel ma bír, 's melly szerint benne az írók a' dolgok és tárgyak' természetéhez szabadon és megszorítás nélkül alkalmazhatják mind kifejezéseiket, mind egész előadásokat. Ennél fogva annyira is meggazdagodott az angol nyelv, hogy nincs olly merész és új gondolat, melly benne helyesen, elegendőképen 's meghatározottan ki nem fejeztethetnék. Az illy nevezetesebb írók közzé tartoznak *Hutcheson*, *Berkeley*, *Bolingbroke*, *Mary Worthley Montague*, *Brown*, *Richardson*, *Fielding*, *Sterne*, *Smollet*, *Goldsmith*, *Gray*, *Lyttleton*, *Chesterfield*, *Hume*, *Francis*, *Sackville*, *Harris*, *Hurd*, *Home*, *S. Johnson*, *Smith*, *Franklin*, *Burke*, *Blair*, *Ferguson*, *Beattie*, *Darwin*, 's többek.

V. A' PROSA KÜLÖN OSZTÁLYAI SZERÉNT.

Oktató írásmód.

23. §. Az olly írók között, kik előszer irtak helyes tudományos értekezéseket, méltán neveztetetik *Temple Vilmos*; mindazáltal a' prosai előadás még csak ő utána lett classicussá. *Lockenál* sem találtatik még a' rövidség 's helyes kifejezés teljes mértékben, 's annak hiányait csak *Shaftesbury* kezdette kipótolni. *Shaftesbury* után *Steele* és *Addison* az oktató írásmódnak az olly igen kedvelt időszaki írásaikban még több könnyüséget 's népszerűséget adtak. *Hutcheson*, *Berkeley*, *Bolingbroke*, *Montague*, *Hume*, *Home*, *Gerard*, *Blair*, *Johnson*, *Franklin*, *Ferguson*, *Beattie*, *Burke*, *Darwin* ez írásmódot a' bölcselkedés' különféle nemeiben majd kisebb majd nagyobb, de a' közpszerűségen mindenkor túl menő ügyességgel alkalmazták.

Sir William Temple (szül. 1629, † 1700) *Miscellanea*; — *Oeuvres* melées, à Utrecht 1693, 8.

John Locke (szül. 1631, † 1704) *Works*, London, 1779, 3 kötet. fol. és 1812, 10 kötet. 8.

Anthony Ashley Shaftesbury (szül. 1670, † 1713) *Characteristiks*. London, 1737, 3 kötet, 8.

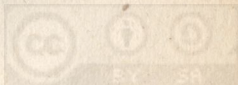
F. Hutcheson (szül. 1694, † 1749) *A System of Moral Philosophy*. Lond. 1756.

L. S. Jon. Viscount of Bolingbroke († 1751) *Philosophical and political works*. London, 1769, 4 kötet, 8.

David Hume (szül. 1711, † 1776) *Essays and Treatises on several subjects*. Lond. 1772, 2 köt. 8.

Henry Home Lord Kaimes († 1782) *Elements of Criticism*. Lond. 1762, 3 kötet, 8. ed. 3.; Edinburgh 1765, 2 kötet, 8. — *Sketches on the History of Man*. Edinburgh. 1774, 2 kötet, 4.

Alexander Gerard, *on the Genius*. 1784, 8. — *Essay on the Taste*.

Hug. Blair (szül. 1718, † 1800) *Lectures on Rhetoric and belles Lettres*, 1783, 4., recus. Bafil, 1788, 3 kötet, 8.

Sam. Johnson *The Rambler*. Lond. 1761, 4 köt. 12.

Benj. Franklin (szül. 1706, † 1790) *Works*. London 1806, 3 kötet, 8.

Edm. Burke (szül. 1729, † 1797) *Works* 1792 'st. 7. kötet, 4.

Ferguson (szül. 1724, † 1816) *Essay of civil society*. 1766.

Prosai beszélgetés.

24. §. Valamint Lyttleton a' költészi beszélgetésben csaknem egyedül maga jeles, ugy a' prosaiban Berkeley, az idealismusnak az újabbak között legelső tanítója, a' prosai beszélgetésben Plato' utánozói között első helyet foglal el; mert Harris csak Cicero' módja szerint öltözteti bölcselkedési állításait beszélgetéseibe; Hurd pedig még távolabb van az elsőnek ügyességétől.

George Berkeley (szül. 1684, † 1753) *Dialogues between Hylas and Philonous; Alciphron, or the minute Philosopher: On the principles of human knowledge*. London, 1725, 8. — *Works*. London, 1784, 2 kötet, 4.

James Harris (szül. 1709, † 1780) *Treatises*. I. *Works* Lond. 1765, 2 kötet, 8.

Hurd *moral and political dialogues*. Lond. 1759, 8.

Levelek.

25. §. A' legjobb nyomtatott levelek az angol nyelvben tudományi, aesthetikai, erkölcsi és politikai tárgyakról irt 's többnyire gondosan kidolgozott barátságos beszélgetések, mellyek természetszerént nem olly mestersegtelenek, mint az élő-szóbeli beszélgetés' keresetlen nyilatkozásai szoktak lenni. Tartalmokra nézve kiváltképen fontosak azok, mellyeket Pope és Swift classicus nyelven irtak költészi barátjaikhoz, mellyekben a' nemes

gondolkozás bizonyos magas önérzéssel van párosítva, Pope' részéről titkoltabb, Swiftéról pedig nyiltabb, szé-
szélyesebb és elmésebb módon. Kevesebb öntetszéssel irt
Gray izlési és művészeti tárgyakról, de nem kevesebbé
tanuságosan és kellemesen.

Alex. Pope, Letters with those of his Friends
'sat. I. Works.

Jonathan Swift, Letters to his Friends. London,
1765, 6 kötet, 8.

Thomas Gray, Letters and Poems, by *Mason*. Lon-
don, 1777, 4.

Az ékesszólás.

26. §. Britannia a' francia revolutio előtt egyedül
maga volt Európában az az ország, mellyben olly szóno-
kok mutatkoztak, kik a' régi Görögország' és Roma'
lélekhódoltatóival öszve hasonlítottathattak. Minthogy ott az
Angolok' polgári alkotványának megalapításától fogva
az ékesszólás csaknem egyetlen ut volt a' nagy hivata-
lok és tisztségek' elnyerésére, azért a' foglalatatos polgári
életre készülés, kivált a' tudományos neveltetés' utolsó
esztendeiben, leginkább annak gyakorlásában állott; 's a'
parlament' két háza volt azon helyek, mellyekben a'
szónoklás magát egész dicsőségében mutathatta.

Azonban, jöllehet az ékesszólás az Angolok' polgári
alkotványa által nagyon előmozdított, mégis nem elébb,
hanem csak a' 18dik század' közepe' táján láttatá magát
szembetűnő fényben. Igaz, hogy *Atterbury*, *Walpole*'s
ennek ellenfele *Pultney* már a' 17dik században kitetsző
erővel 's hatósággal léptek fel; mindazáltal, mig az an-
gol prosa eléggé ki nem mivelletett, addig a' szónokok'
talentumai sem fejlődhetek ki egészen. Ugyanazért az
igaz ékesszólás' időszaka csak *Walpole*-lal, *Campbell*,
gróf *Chatammal*, *Burkeval*, *Foxxal*, és *Pittel* kezdő-
dik, kiknek nyomain *Sheridan*, *Grattan*, *Erskine*,
Canning, *Mackintosh*, *Lauderdale*, *Whitbread*, *Holland*,
Brougham, *Denmann*'s egyebek nagy dicsérettel jártak. De

ezeknél is csak a' gondosabban kidolgozott, nem pedig a' készületlenül elmondott's gyakran szószaporító beszédekben kell a' nagyobb jelességet és tökélyt keresni.

Az egyházi ékesszólás az Angoloknál csak néhány predikátorok, p. o. *Tillotson*, *Sherlock* és *Blair* által gyakoroltatott, 's nem is érnek fel egyházi szónokaik azokkal, kiket Francia- és Németország mutathat. Az uralkodó vagy püspöki egyházban a' predikátziók, mikor legjobbak is, csak tiszta nyelvbe öltöztetett hideg erkölcsstudományból állanak; a' methodisták pedig gyakran épen okossággal ellenkező heves kiabálásokban keresik dicsőségeket.

Speeches of the great and happy Parliament from Nov. 1640. — 10 Jun. 1641. London 4.

Collection of Parliamentary Debates in England from the year 1668 to 1733. Dublin, 1741. 9 kötet, 8.

William Pitt, gróf Chatam (+ 1778) *Anecdotes of the life of the R. H. Will. Pitt, Earl of Chatam, and of the principal events of his time with his speeches in Parliament from the year 1736 to the year 1778. London, 1792. 2. kötet. 4.*

W. Pitt, az előbbennek fija, (szül. 1759, † 1806) *Speeches. 1808, 3 kötet, 8.*

Burke l. §. 23. — *Sheridan*, l. §. 19.

Fox (szül. 1749, † 1806) *Speeches, 1815, 6 kötet, 8.*

Canning (szül. 1770, † 1827) *Speeches. Lond. 1828. 6 kötet, 8.*

Hegevisch *Geschichte der Englischen Parlaments-Beredsamkeit. Altona, 1804.*

J. Walker the acad. Speaker 1788. 8. — *Tillotson* *Sermons. Lond. 1757. 13. kötet, 8.*

Sherlock (+ 1750) *Sermons. Lond. 1758. — Hug. Blair* *Sermons. Lond. 1777. és 1790. 3 kötet, 8.*

A' történetírás.

27. §. Minden újabb nemzetek között egyedül az Angolok azok, kik classicus történetírókkal dicsekedhetnek; a' mit annak a' körülménynek köszönhetnek, hogy polgári alkotványok szerént akárki is az országos dolgokkal korán megismerkedhetik, 's a' történetírás' nagy tárgyairól; a' vallásról, a' polgári alkotmányról 's az igazgatás' módjáról szabadon gondolkodhatik. Ugyanazért az Angolok' legnagyobb történetírójok, *Hume Dávid*, azonnal felléphetett 's fellépett, mihelyt a' prosai írásmód illendőkép ki volt mivelve. Kevés esztendőkkel utána még nagyobb tapsolások között jelent meg a' közönség előtt *Robertson*. *Gibbon* sem kevésbé csudálkozásra méltó alapos nyomozóásáért, ékes előadásáért 's gyakran meglepő ítéletiért. Ezek mellett *Ferguson*, *Henry*, *Dalrymple János* és *Dávid*, *Macpherson*, *Stuard*, *Somerville*, *Fox*, *Malcolm-Laing*, *Lingard*, *Watson*, *Goldsmith*, *Gast*, *Gillies*, *Mitford*, *Roscoe*, *Coxe* 's többek is nem kevés jelességekkel bírnak.

David Hume (szül. 1711, † 1776) *History of England* 1754 'st. 6 köt. 4.

Robertson (szül. 1721, † 1793) *History of Scotland*, — of Charles V, — of America. I. Works, 1818, 11 kötet, 12.

Gibbon (szül. 1738, † 1794) *history of the decline and fall of the Roman empire*. London. 1777—81. 3 kötet, 4.; és *Miscellaneous Works*, 1815, 5 köt. 8.

Fox *History of James II*. 1808.

Malcolm-Laing *History of Scotland*. 1800.

Lingard *History of England*. 1819.

Életírás.

28. §. Vagynak számos életírások, mellyek egy vagy más tekintetben nagyon szépek; de olyan egy sincs, melly minden megkívántató jelességeket magában egyesítene. *Midleton Cicero*' életében a' gondosan össze-

szedett anyagokat [nem leghelyesebben rakta össze; *Warburton* és *Warton Pope*' életének rajzolásában nem a legszebb írásmóddal éltek; *Jortin* Erasmuskak, *Cooper* Sokratesnek történeteit nagyon hosszadalmasan beszélte el; *Mallet* Baconak bölcselkedési érdemeit nem fejti ki eléggé; 's *Johnson* az angol költőknek nem annyira életrírójok, mint munkáik' bírálója.

Conyer Middleton († 1750) the life of Cicero. Lond. 1767. 3 kötet, 8.

W. Warburton († 1779) Pope's life. Pope' munkái előtt.

Thom. Warton († 1792) Essay on the Genius and Writings of Pope. London. 1756, 2 köt. 8.

Jortin Life of Erasmus. Lond. 1758. 4.

Cooper the life of Socrates. London 1759. 8.

Dav. Mallet the life of Francis Bacon. Lond. 1740. 8.

Sam. Johnson the lives of the most eminent english poets. London 1783. 4. kötet, 8.

Román.

29. §. A' román az Angolok által nyert olly művészeti alakot, melly szerént mind oktatásra, mind gyönyörködtetésre legalkalmasabb lett. *Sidney Filep* már a' 17dik században egy alkalmas izlésű románt irt; melly sok hiányosságai mellett is nagy kedvességet talált. Utóbb pedig a' régibb unalmas lovagi, pásztori 's allegorikai regéket *Defoe*' Robinsona és *Swift*' gunynyal egyes életrajzai a' 18dik század' elején egészen elnyomták. *Richardson*' Pamelája, *Clarissája*, 's *Grandisona* a' familiai románokat nagyon megszeretették. *Fielding* az emberi gyarlóságokat művészi ügyességgel festette. *Sterne*' szeszélyes, természeti, szivreható, 's az értelmet sokkép foglalkoztató munkái, valamint *Smollet*', *Goldsmith*', *Horace Walpole*', *Johnstone*, *Mackenzie*', *Cumberland*', *Holcroft*' románjai is sok jelességekkel bírnak. Ezekkel együtt sok asszonyi nembeli írók is nevezetesekké tettek magokat, kik között leghireseb-

bek, *Burney Francisca*, *Smith Charlotte*, *Inchbald Eliza*, *Lenox Charlotte*, *Radcliffe Anna*, *Edgeworth Mária*. Végre *Scott* foglalta el a' művészség' e' mezejét, ki *Washington Irvingben* méltó vágytársat talált, 's ki mellett még *Cunningham*' és *Cooper*' újabb munkái is sokat ígérenk.

Philipp Sidney (szül. 1554, † 1586) *Arcadia*. London 1622. fol.

Dan. Defoe († 1731) *Robinson Crusoe* 1712. — *Swift* l. feljebb.

Richardson (szül. 1689, † 1761) *History of Pamela*. Lond. 1762. 4. kötet, 8. *History of Clarissa*. Lond. 1764. 8 kötet, 8. *History of Sir Charles Grandison*. Lond. 1762. 7 kötet, 8. — *Works*. 1811. 19 kötet, 8.

Henry Fielding († 1757) *History of Tom Jones*. Lond. 1750. 4 kötet, 8. *Amelia*. Lond. 1750. 2 kötet, 8. *History of Joseph Andrews*. Lond. 1752. 2 kötet, 8. *Works*, London 1763. 8 kötet, 8. — *Works*, Edinburg, 1806, 6 köt. 8.

Lor. Sterne (szül. 1713, † 1768) *Life and Opinions of Tristram Shandy*. Lond. 1759. 9 kötet, 8. *A Sentimental Journey trough France and Italy*. London, 1767, 2 kötet, 8. — *Works*, 1795, 8 kötet, 8.

Oliver Goldsmith († 1773) *Vicar of Wakefield*. Lond. 1772. 8.

Tobias Smollet (szül. 1720, † 1771) *Adventures of Peregrine Pickle és the Expedition of Humphrey Clinker*. L. *Works*, 1796, 6 kötet, 8.

Horace Walpole (szül. 1716, † 1797) *Works*, 1825. 9 kötet, 4.

Walther Scott *Novels and tales*. Edinburg, 1821. 16 kötet, 8. — *Über Leben und Werke der berühmten engl. Romandichter*, übersetzt von L. Rellstab. Berlin, 1826, 3 kötet, 12.

A' műbirálás.

30. §. E' nemben már a' 16dik században is irtak *Sidney, Webbe, Puttenham* 's egyebek olly munkákat, mellyek történetirási tekintetben figyelmet érdemelnek. A' 17dik században *Dryden* és *Temple*, a' 18dikban *Pope* és *Johnson* Sámuel igyekeztek a' jó izlés' tanítói lenni. Ezek után az izlésről még velősebben értekeztek 's bölcselkedtek *Home, Priestley, Blair, Shaftesbury, Hutcheson, Harris, Burke, Gerard, Beattie* 's egyebek.

H. Home Elements of criticism. Ed. III. 1762. etc.

Jos. Priestley († 1804) Lectures on oratory and criticism. 1777. 4.

H. Blair Lectures on rhetoric and belles lettres. 1783. 2 kötet, 4.

Sup. KIS János.